

Es Busqueret

Butlletí informatiu d'Ornitologia del

GOB-Mallorca

Núm.4 - Juny 2002

SUMARI

ES
BUSQUERET
núm. 4 Juny 2002

Butlletí d'Ornitologia
del GOB-Mallorca

Comitè Editorial

Joan Riera
Carlos López-Jurado
Xavier Garí
Jesus R. Jurado
Vicky Heredero

Coordinador Editorial

Vicky Heredero

Transcripció dels originals

Joan Riera
Maties Rebassa

Dibuix portada

Vicenç Sastre

GOB-Mallorca
Veri,1,3r 07001 Ciutat
Tel: 971 721 105
Fax: 971 711 375

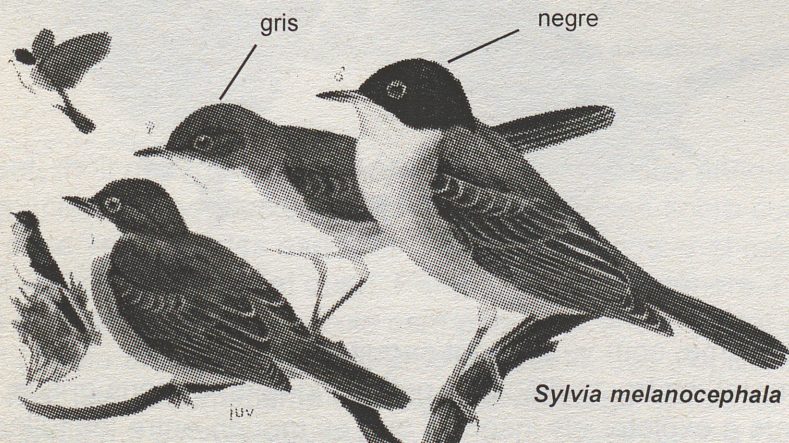
Uns aucells esquius: els
Busquerets (I)
Qui ha fet l'Ornitologia de
l'Arxipèlag: en els inicis
Claus d'identificació: les aus
limícoles
Anellament: l'anellament d'au-
cells. Les anelles
Notícies
Peticions

Uns aucells esquius: els busquerets

(1 part)

Els aucells han cridat des de sempre l'atenció de l'home, per dos motius ben evidents: la seva vistositat i la seva formidable adaptació al desplaçament en l'aire. Respecte al primer, s'ha de dir que els aucells són, com nosaltres el primats, animals essencialment visuals: la vida en un espai tridimensional (les copes dels arbres, o el cel) relega l'olfacte a un segon pla i exigeix un sentit de la vista particularment eficient. I, d'altra banda, si molts rèptils i la majoria de mamífers detecten l'estat reproductiu de les possibles parelles i atrauen l'altre sexe mitjançant senyals olfactives, els aucells, també com els primats, s'anaren basant cada vegada més en senyals visuals o sonores al llarg de la seva història evolutiva. D'aquí l'espectacularitat de les seves coloracions, de les seves parades nupcials i dels seus cants.

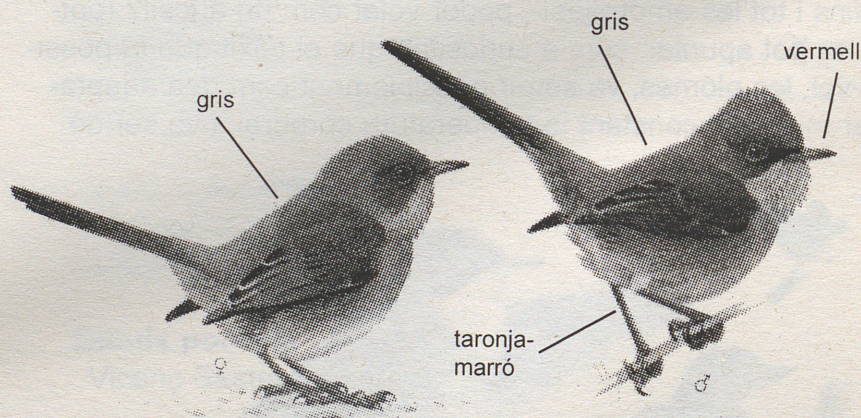
Quant al segon motiu, l'adaptació al vol, poc s'ha de dir: ¿qui no ha desitjat alguna vegada, observant les acrobàcies de les fal·lies -fins i tot les amoroses!-, poder volar com un aucell? (potser sí es pot apuntar, com a curiositat, que el teixit que fa possible el vol, les plomes, va sorgir possiblement com una adaptació per mantenir constant la temperatura corporal, i va ser de

manera secundària que possibilita el vol, fent palesa la plasticitat de la Vida i la seva tendència a cobrir tot el ventall d'opcions).

I, no obstant l'anterior, hi ha aucells que no criden l'atenció per cap dels dos motius esmentats. Els busquerets (gèn. *Sylvia*) en són un bon exemple: moltes vegades, quan en vèim un, pensam d'entrada que es tracta d'un ratolí, fins que una belluma grisenca pega un bot de mata a mata, o protesta amb un reclam estrident i repetitiu.

El gènere *Sylvia* (família Sílvids) compta, segons la darrera revisió sistemàtica, amb 28 espècies pròpies d'Eurasia i el nord d'Àfrica, 11 de les quals es poden observar a les Balears. 10 d'elles tenen la seva àrea de distribució restringida a la conca Mediterrània, i d'una d'elles, el busqueret de cap negre (*Sylvia melanocephala*) se pot dir que n'és l'organisme més representatiu de la regió, junt amb la mata (*Pistacia lentiscus*) i l'alzina (*Quercus ilex*). Una altra, el xorrec (*Sylvia balearica*), dóna caràcter i rellevància a les nostres Illes per la seva condició

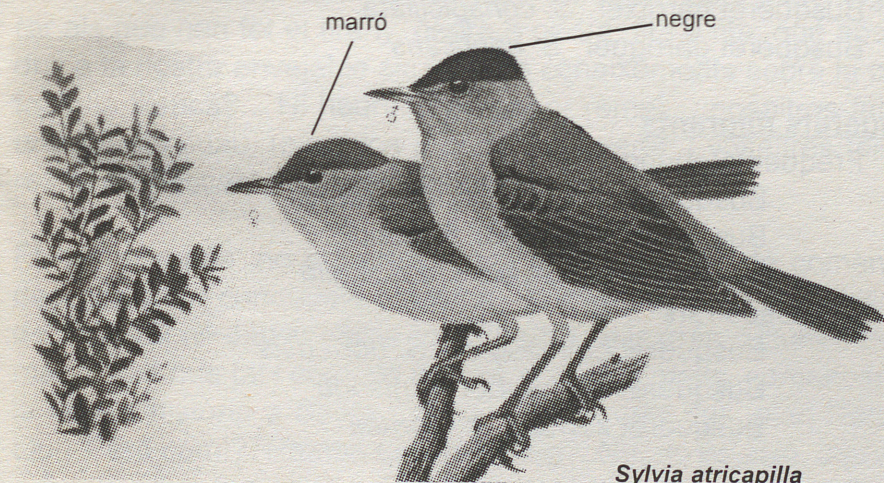

Sylvia balearica

d'endemisme, com veurem tot seguit.

En general, es tracta d'aucells petits, inquietos, de tons grisos, adaptats a explotar els insectes que es mouen entre les fulles i

branques (ales curtes, bec prim i allargat, tarsos curts i forts) i, per tant, mals de veure ja que és aquí on passen la major part del temps. Tot i amb això, el que en una primera impressió sembla un animaló modest i sense cap encant, pot canviar radicalment si tenim l'oportunitat d'observar-lo prou temps a curta distància. Cal, en tot cas, una bona dosi de paciència i tenir habituats els sentits a les subtileeses. Per a mi, l'observació d'un xorrec encaçant frenèticament insectes entre les branquetes d'una estepa (*Cistus sp*), o d'un mascle de busqueret carritxer (*Sylvia conspicillata*) cantant com un boig al capdemunt d'una argelaga (*Calycotome spinosa*) florida, és tan emocionant com la dels majestuosos rapinyaires o dels gràcils agrons -i, per

Sylvia atricapilla

suposat, molt més que la visió de les desmanyotades ànneres! En les línies que segueixen anotarem quatre coses sobre com i quan observar aquestes espècies a ca nostra. I potser el més adient és començar per el quan. Perquè en aquest gènere, i inclús dins una mateixa espècie com pugui ser el busqueret de capell (*Sylvia atricapilla*), podem trobar tot el ventall d'opcions entre l'estricta sedentarisme i la migració de llarga distància. Així, a Mallorca tenim espècies residents (que hi viuen tot l'any,

i normalment al mateix redol), estivals (només presents durant la reproducció, en primavera-estiu), migrants (presents durant les passes migratòries de primavera i/o tardor), i hivernants (individus de poblacions més nòrdiques que passen a ca nostra l'estació desfavorable). Facem-ne un repàs:

Busquerets sedentaris

Busqueret de cap negre *S. melanocephala*

Xorrec o busqueret de coa llarga *S. balearica*

Busqueret de capell *S. atricapilla*

Busqueret roig de coa llarga *S. undata*

Busquerets estivals

Busqueret carritxer *S. conspicillata*

Busqueret garriguer *S. cantillans*

Busquerets migrants

Freqüents-abundants

Busqueret d'abatzer *S. communis*

Busqueret mosquiter *S. borin*

Busqueret de capell *S. atricapilla*

Escassos-rars

Busqueret emmascarat *S. hortensis*

Busqueret falcó-torter *S. nisoria*

Busqueret xerraire *S. curruca*

Busquerets hivernants

B. roig de coa llarga *S. undata*

B. de capell *S. atricapilla*

Pep Sunyer

Qui ha fet l'Ornitologia de l'Arxipèlag? (I)

En els inicis

Diu en Raimon a una cançó: "*Qui perd els orígens, perd identitat*". I dò això. Com podem anar d'ornitòlegs o guaita-aucells per la vida sense saber com hem arribat fins aquí?, com podem ignorar als que han fet el tirany, pedra a pedra, fita a fita, que ens ha duit a la nostra envejable situació de coneixements sobre la ornitofauna illenca?... Hi hauríem de posar remei..., nosaltres farem una llisteta suau, una mica a cada Busqueret, i vosaltres feis la resta, engrescant-vos i cercant pel vostre compte.

El nostre repàs, no pretén ser una altra cosa, ha de començar després de la conquesta catalana. Ja s'en cuidaren els cristians de procurar no deixar pedra sobre pedra de la gran cultura musulmana, així que tal i com els agrada encara a molts, començarem la nostra història a Santa Ponça, o en aquest cas, p'en Ramon Llull. Però com!?, Ramon Llull ornitòleg?. No, no és això, aquests articlets no seran només d'ornitòlegs, ni tan sols de naturalistes; en indicar-vos una sèrie de noms propis que al nostre particular entendre, han deixat una fita en el llarg camí del coneixement del món dels aucells a les nostres malmenades illes, no podem tancar-nos tant, pel fet de que, al manco a l'hora de confeccionar llistes, o citar noms o espècies, hi han metges, botànics, pagesos, etc. Val?.

Fou amb les hosts del mític rei en Jaume, que arribà a Mallorca un influent personatge de Barcelona que s'establí a Ciutat amb la

seva família. A l'any 1.232 tengueren un nin: era en Ramon Llull, que amb el temps seria el més gran místic, escriptor i filòsof que han donat les lletres mallorquines.

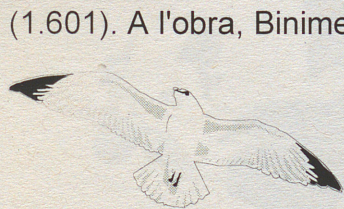
Ramon Llull es va casar en 1.257 i va tenir dos fills però diu la tradició que poc després va tenir una visió que capgirà la seva vida: deixà família i patrimoni i es dedicà a la vida d'ermità i a l'estudi, fundant l'any 1.276 el monestir-escola de Miramar. Ramon Llull morí l'any 1.315 o 1.316, a Tunísia, a Mallorca, o tal vegada en el viatge i tan sols la tradició diu, com era d'esperar, que va ser martiritzat i mort pels moros.

Més o manco de quan fundà Miramar és la novel·la *Fèlix o Llibre de les meravelles* que conté *El llibre de les bèsties*. Lamentablement pels nostres ornitològics interessos, aquest llibre no segueix la tradició dels anomenats "Bestiaris" medievals que foren uns textos moralitzants senzills que sí te parlaven de molts d'animals i d'alguns dels seus trets i d'allà, de cada espècie, els autors treien per comparació, una ensenyança ètica i/o religiosa. Als que mai hagin tengut a les mans un Bestiari, els recomanem aquesta lectura: no té "desperdici".

El llibre de les bèsties és un satíric tractat social protagonitzat per l'home, en el que apareixen vint i tres animals dels quals "només" sis són aucells: l'agró, "en un estany havia un agró acostumat de pescar llongament...", el corb, "un corb feia son niu en una roca...", i la milana, "un milà portava una rata..."; els altres són domèstics: paors, galls i gallines, i papagais. Si volem més cites d'aucells del Doctor Il·luminat, les hem d'anar rapinyant de llibre en llibre... i en va escriure uns dos-cents seixanta cinc.

Per exemple, al *Llibre de la Contemplació* trobam referències de l'esparver (el falcó torter?), "l'esparver quan és solt, que és franc de volar...", de l'àguila "per so car és rey de les aus", del voltor "veem que'l voltor va sercar sa vianda en les bèsties mortes, pudentes, vermenoses...", i així mateix, de coloms i estornells. També al *Blanquerna* ens parla de falcons, astors, esparvers, perdius, oques i rossinyols i a la *Doctrina Pueril*, Ramon Llull diu: "*Deus ha creat a hom, lo cavall per cavalcar i a l'astor per cassar*".

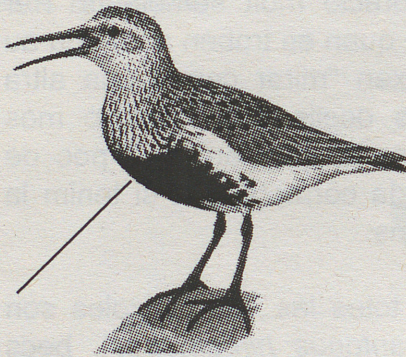
Això són les primeres cites d'aucells redactades per un mallorquí en la nostra llengua i podem dir que fins molt més endavant no en trobam d'altres: en 1.595 l'erudit manacorí Joan Binimelis redactà en català, la seva *Història general del Regne de Mallorca*, fent-ho més tard en castellà (1.601). A l'obra, Binimelis dedica unes pàgines a donar-nos una descripció del nostre panorama geogràfic i naturalístic, citant nombroses espècies d'aus com és ara el voltor "d'ales de setze pams", les gavines "que tuden els olivars", o els tords que en setembre venen "en gran multitud de la parte de França...".

A mitjan segle XV trobam l'aristòcrata Jordi Fortuny de Ruesta i Sureda que entre altres càrrecs, fou mestre major de la Seca del regne de Mallorca. Precisament a la senyorial possessió de la Granja, d'Esporles, entre

prestar atenció a tota una sèrie de trets:

Coloració del plomatge: en contra del que pugui semblar, aquesta característica no és sempre útil a l'hora de diferenciar espècies similars, ja que com hem comentat quasi totes les espècies comparteixen uns patrons cromàtics molt semblants. Evidentment, la taca negra que tenen a la panxa els corriols variants (*Calidris alpina*) quan s'apropa l'estiu ens indicarà clarament de quina espècie es tracta, o la distribució de les marques facials dels tiruril·los adults (gènere *Charadrius*), però marques tan clares com aquestes no són habituals en massa altres espècies.

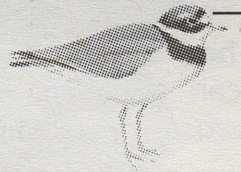
Calidris alpina

Charadrius alexandrinus

Charadrius dubius

Charadrius hiaticula

Coloració de parts emplomades "ocultes": curiosament, les marques que ostenten moltes espècies a les ales i a sobre la cua quan aixequen el vol són distintives. Les espècies dels gèneres *Charadrius*, *Tringa* i *Limosa*, per exemple, es poden identi-

Tringa erythropus

Tringa totanus

car amb molta facilitat si simplement esperem a que les aus que estem observant es posin a volar.

Forma i coloració de bec i cames: dins el món de les aus limícoles existeix una tremenda diversitat en la forma del bec, i això ens ha d'ajudar a donar nom a les aus detectades en les nostres sortides. També el color de bec i cames, si el podem observar bé, es distintiu per a moltes espècies (les dels gèneres *Tringa* i *Charadrius* en són molt clars exemples).

Forma, proporcions i actitud: molt importants. Amb experiència, cada limícola pot ser identificada a contrallum simplement amb la silueta de l'au i amb les actituds que presenta.

Per exemple, una xivitona (*Actitis hypoleucos*) mou molt la

Actitis hypoleucos

Gallinago gallinago

cua, una valona (*Tringa glareola*) desplega les ales de manera característica al aterrar, molts batallaires (*Philomachus pugnax*) es veuen amb les plomes del dors aixecades pel vent, la camaverda (*Tringa nebularia*) pot córrer darrera animalons aquàtics de manera diferent a altres espècies, el cegall (*Gallinago gallinago*) introdueix el bec dins els sediments amb una cadència molt particular, etc.

Veu: fonamental. Sens dubte el dels charadriiformes és un dels grups ornítics on aprendre a reconèixer la veu de cada espècie és més important. Les espècies externament més semblants són les que tenen veus més diferents (possiblement per evitar reproduccions creuades) i això ho podem aprofitar al màxim. Els limícoles són aus renoueres (amb algunes excepcions) i no tindrem massa dificultats per, prest o tard, escoltar el

reclam de l'ocell que intentem identificar.

Com podeu veure, si anoteu amb paciència els trets que hem anant exposant, molt poques seran les limícoles que no podreu identificar. Però com sempre, no oblideu que les principals característiques de l'observador d'ocells han de ser la minuciositat i la curiositat. Encara que a hores d'ara no us pugueu atrevir a donar nom a moltes aus, si teniu veritables ganes d'aprendre i sou cuidadosos a l'hora d'anotar cada petit detall que us ha cridat l'atenció o us resulta nou, ben aviat la llista d'espècies "controlades" creixerà fins a fer-se molt més llarga del que havíeu pogut pensar.

Maties Rebassa

ANELLAMENT

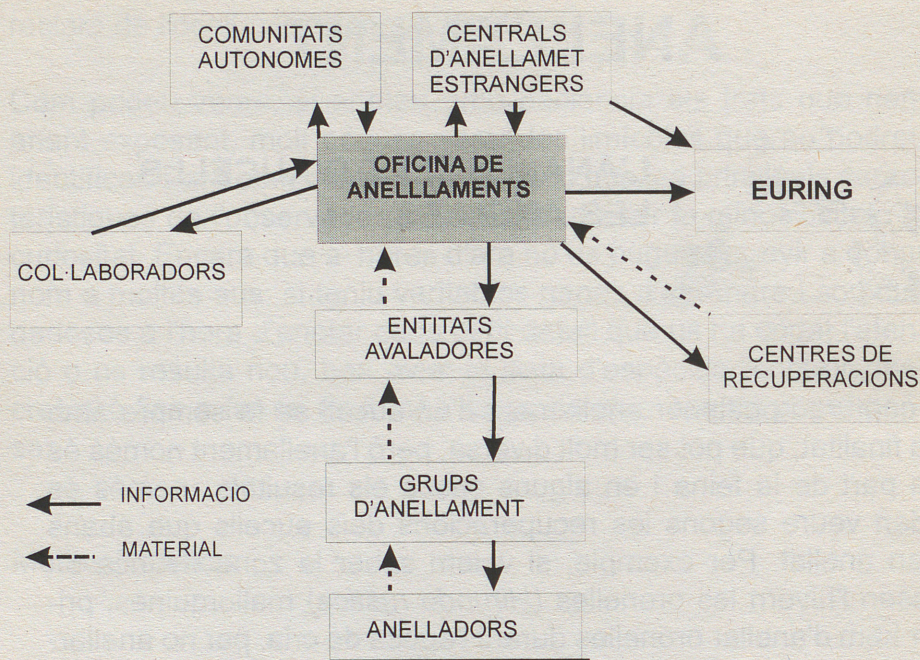

L'ANALLAMENT D'AUCELLS. LES ANELLES.

La captura i posterior anellament d'un aucell se fa sempre amb una finalitat, que pot ser molt diversa, però l'anellament només és una part de la feina i en alguns casos els resultats només es poden veure segons les recuperacions dels aucells que abans s'han anellat. Per exemple, si volem saber la zona d'Àfrica on passen l'hivern les oronelles (*Hirundo rustica*) mallorquines, primer hem d'anellar oronelles durant l'època de cria, per no anellar-ne d'altres que estiguin només de pas cap a altres zones, i esperar després que es produeixin recuperacions d'aquestes aus i que aquestes recuperacions ens arribin a nosaltres. Es bo de dir però també es prou complicat que això passi.

És imprescindible que les dades estiguin centralitzades per una major seguretat i una millor fluïdesa en la tramitació dels anellaments i recuperacions. Així, els anellaments de Balears són responsabilitat del GOB, els de tot Espanya els recopila l'Oficina de Anillamiento, que depèn del Ministeri de Medi Ambient, i EURING, amb seu a Brussel·les. D'aquesta manera, en acabar l'any, tots els anellaments que s'han fet a Mallorca s'envien a l'Oficina de Anillamiento de Madrid i aquesta els envia, juntament amb els de tota Espanya, a l'oficina central d'EURING.

Pel que fa a les recuperacions, la cosa funciona més o menys igual. Quan es produeix una recuperació, aquesta s'envia a l'Oficina de Anillamiento de Madrid que s'ocupa de tramitar-la davant l'Oficina d'EURING. Passat un temps, que poden ser mesos, arriba la contesta on s'indiquen una sèrie de dades com on i quan se va anellar l'aucell recuperat. Al mateix temps s'envia

*Esquema de la organització del Anellament
Científic de Aus dins el Estat Espanyol*

una còpia a l'estació d'anellament perquè puguin saber on s'ha recuperat l'aucell que varen anellar.

A Espanya totes les anelles son bàsicament iguales (llevat d'unes poques del País Basc) i varien tan sòls en les mides segons les diferents dimensions dels aucells que duran l'anella. Totes les anelles que se posen ara a Mallorca duen un número o una combinació de números i lletres, sempre diferents i una llegenda, sempre igual: MIN. AGRIC. ICONA-MADRID, les més antigues, o bé MIN. MED. AMB. ICONA-MADRID, les més noves. Amb aquesta llegenda s'indica el "remitent", del qual cada país d'Europa en té un o diversos.

A Àfrica, on van cada any milions d'aucells que han criat a Europa, sovint utilitzen, alguns països, anelles europees ja que molts no en tenen de pròpies, la qual cosa pot donar lloc a fets curiosos com el d'una boscarla de canyet *Acrocephalus scirpaceus* que es va recuperar a S'Albufera amb remitent PARIS (de

França, evidentment) i que resulta que havia estat anellada al Senegal durant una campanya que va organitzar per un equip anglès.

Les anelles son bàsicament d'alumini en aliatge amb altres metalls i d'acer. Les d'acer s'utilitzen per a aus marines o palustres ja que son més resistents a la corrosió i al desgast. Les anelles es col·loquen normalment al tars de l'aucell llevat d'algunes

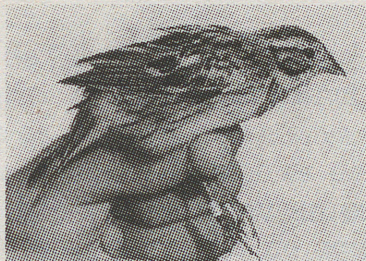
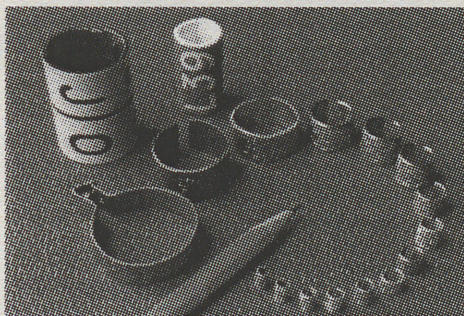

Foto: Juan Miguel González

espècies d'aus marines i limícoles en que se posa l'anella a la tibia.

Existeixen altres marques a més de les anelles metàl·liques per identificar aucells, com per exemple anelles de PVC a les potes o al coll, marques plàstiques a les ales, pintures, decoloracions de plomes, motxilles amb radiotransmissors o amb altres aparells

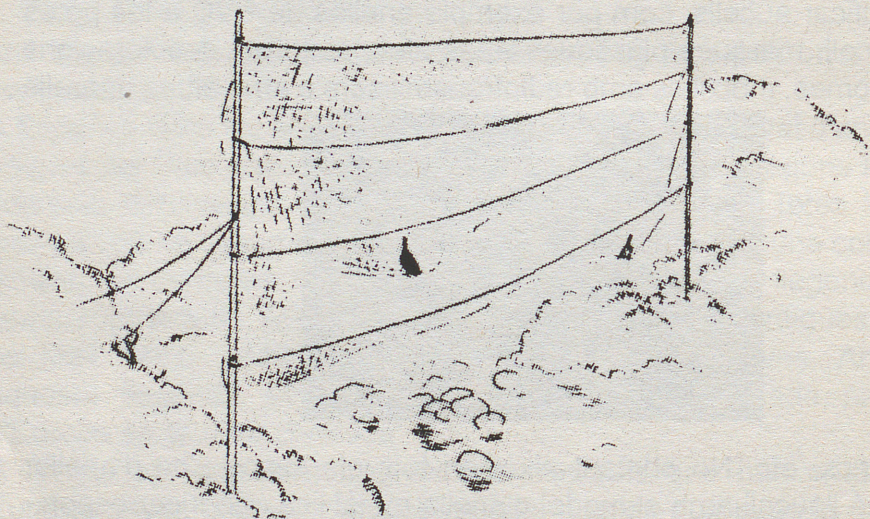

elèctrics, etc. No obstant això, en tots els casos s'ha d'anellar també l'aucell amb el model d'anella metàl·lica que li correspon. El percentatge de recuperacions depèn bastant del tipus d'aucell anellat, però en cap cas es massa gran. Per el cas d'un passeriforme (els típics aucells de camp) sòl ser d'una o dues per cada

1.000 anellaments, aproximadament.

És per això que té molta importància rebre qualsevol anella de qualsevol aucell, ja que aquesta és la clau per saber moltes coses. Per tant, des de aquí vos deman que si teniu o trobau qualche anella, o si sabeu de qualcú que n'hagi trobat o en tengui , encara que siguin de fa temps, les faceu arribar (o bé que s'hi diu) al GOB indicant, si es pot, a quina espècie correspon i quan i de quina manera es va recuperar l'anella.

Manolo Suarez

Notícies

Primera cita de *Gall faver* *menut*, *Porphyryula alleni*, a les Balears

A principis del mes de Gener , Joan Riera, va observar a la bassa de Es Pagoss, Felanitx, un Gall faver *menut*, espècie que cria a Àfrica tropical i que es un divagant. La seva mida es petita, com un rascló, les cames rotges, les plomes de les parts superiors blau-verd fosques, bec vermell, amb un escut frontal. Aquest eixamplar era un jove. Eixamplars de aquesta espècie varen apareixeix també a Alacant i a la Gran Bretanya

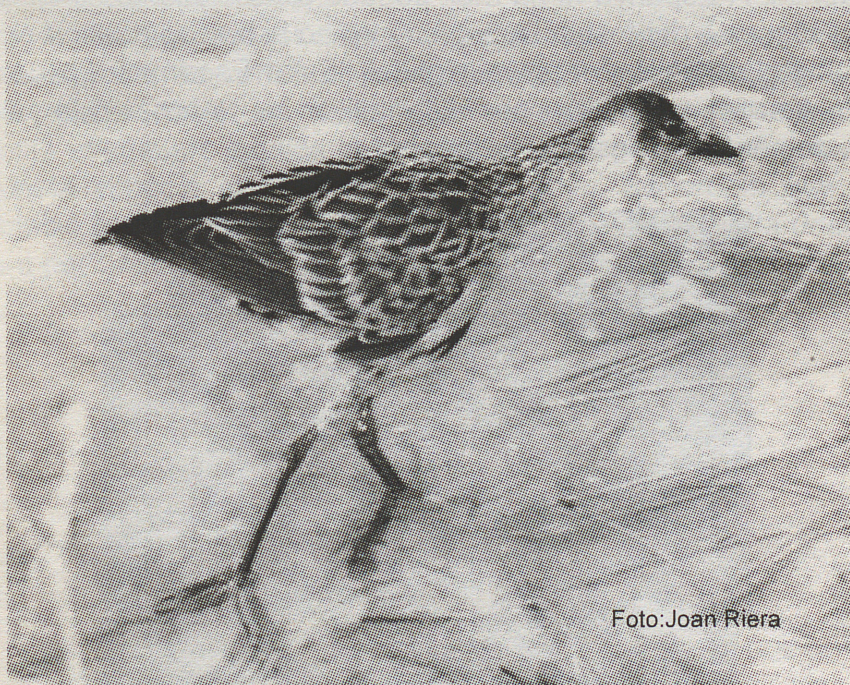

Foto: Joan Riera

Àguila marina: ¿primera cita en ser homologada a Espanya?

Ben sabut és de tots els ornitòlegs que la facultat de volar que tenen les aus fa que de vegades arribin a una àrea concreta exemplars d'espècies que en principi no haurien de poder ser observades en aquella àrea.

A Mallorca darrerament hem tingut vàries sorpreses agradables en aquest sentit, la que més expectació ha creat de totes elles sens dubte ha estat la d'una àguila marina (*Haliaeetus albicilla*) vista a la Serra de Tramuntana a acabaments de gener i durant el mes de febrer.

Aquesta espècie d'àguila (la més gran de totes les europees!) a Europa habita principalment els països escandinaus (Noruega compta amb quasi la meitat de totes les colles), la costa bàltica i els països més orientals, arribant molt rarament en el decurs dels seus moviments migratoris o dispersius als països d'Europa sud-occidental. A Espanya hi ha molt poques cites, quasi totes elles molt antigues o dubtoses. De fet, encara no hi ha cap observació homologada d'aquest rapinyaire a tot l'Estat Espanyol. La cita d'aquests dies a Mallorca podria constituir-se, doncs, en la primera en ser homologada a Espanya!

Foto:Joan Mario

Apareix una nova milana enverinada a Valldemossa

Membres del GOB localitzaren un nou cadàver de milana, amb símptomes evidents d'enverinament. L'animal fou localitzat a una gran finca del terme de Valldemossa.

Aquesta milana era un dels 8 exemplars que nasqueren l'any 2000, i dels quals a hores d'ara ja només en queda un de viu. Tots els altres han mort enverinats. Quant a l'any 2001, segueixen amb vida 3 dels 5 exemplars nascuts. De les 7 milanes trobades mortes per enverinament, 4 d'elles (el 57%) se localitzaren durant el febrer. Això no és una simple coincidència: la temporada de caça finalitza el gener, i a partir del febrer els gestors de vedats preparen el terreny per a la propera temporada. És evident que l'ús il·legal de verí és una de les eines utilitzades per aquests gestors de vedats per eliminar predadors (moixos, genetes, marts,) que poden menjar-se les espècies caçables (principalment conills i perdius).

Si no ho evitam, aquest animal tindrà el trist honor de ser la primera espècie de vertebrat extingit a Mallorca en el segle XXI. L'elevada mortalitat no natural detectada amb el seguiment d'aquests exemplars explica la tendència regressiva observada en aquesta espècie al llarg dels darrers anys. Recordem que la població reproductora de milana a Mallorca està formada únicament per unes 5 parelles.

Foto:
GOB

ANUARI ORNITOLÒGIC DE LES BALEARS

Després de presentar, el juliol passat, el volum número 15 del nostre Anuari, corresponent a l'any 2000, l'equip editorial ens hem posat a fer feina en l'edició del 2001, que hem previst presentar el proper mes de juliol. És per això que la tramitació d'articles i registres és la nostra preocupació principal a fi de poder treure l'Anuari 2001 dins les dates previstes.

La data límit per fer arribar els originals estava és el 28 de febrer. No garantim prendre en consideració els materials que arribin després d'aquesta data.

Des d'aquí volem animar-vos a col·laborar amb la nostra publicació, pionera a tot l'Estat, ja que fou la primera en publicar-se.

Avui dia coneixem 16 anuaris, amb àmbits geogràfics que varien des d'una comunitat autònoma, a una província i fins i tot un parc nacional, i resten molt poques zones per cobrir.

No tots els anuaris s'editen cada any. La costosa tasca de recopilació de cites i els problemes de finançament obliguen alguns anuaris a retardar-ne la sortida i així, apareixen cada dos o tres anys.

Aquests són els 16 anuaris. Se n'inclou l'àrea geogràfica, l'any en que començaren a publicar-se i l'entitat que els edita:

Illes Balears (1985) GOB; Comunitat Valenciana (1988) EOA-SEO; Guipúzkoa (1990) IEOE; Aragó (1991) SEO-Aragón; Galícia (1992) GNH; Astúries (1993) COA; Navarra (1993) GOROSTI; La Rioja (1993) EAR; Málaga (1994) SEO-Málaga; Catalunya (1996) GCA; Madrid (1996) SEO-Monticola; Albacete (1997) IEA; Extremadura (1998) ADENEX; Alacant (1999) SEO-Alicante i Doñana (2000) EBD. N'hi ha d'altres, com el que edita SEO-Valladolid, del que no disposam de dades.- C.L-J.

Petició de fotografies i dibuixos per a l'Anuari de 2001

Pregam a tothom que col·labori aportant fotografies de l'avifauna de les Illes Balears, d'alguna espècie rellevant (rarses, espècies escasses,...) o bé fotografies de molt bona qualitat. Així mateix, agraiem qualsevol dibuix que ens envieu per inserir dins el capítol de registres de l'Anuari.

Es garantitza la devolució dels originals.

Adreça de contacte: **Comitè Editorial de l'Anuari, Oficina del GOB a Palma.**

